

inde yaşadı. Ancak II. İbrâhim Âdilşah'ın hoşuna gitmeyen farklı yaşantısı ve mensup olduğu Şîî mezhebinin ileri gelenleri için Bîcâpûr'un sıkıntılı bir hal alması üzerine saraydan ayrılmak istedi. Bu sırada Bâbürlü Hükümdarı Ekber Şah'ın kendisinin icat ettiği cihazlardan haberdar olup İbrâhim Âdilşah'a bir ferman göndererek ondan Fethullah'ı Agra'ya göndermesini emretmesi Şîrâzî için bir fırsat oldu. 991 (1583) yılında Agra'ya giden Fethullah Şîrâzî kısa sürede sarayın en önde gelen ilim adamları arasına girdi. İbn Sînâ felsefesi-ne vukufu sayesinde itibarı daha da arttı ve felsefe ilimlerinin Hindistan'da yaygınlaşmasında etkili oldu. 1583'te Nevruz münasebetiyle düzenlenen etkinliklerde icat ettiği çeşitli mekanik cihazları ve seyircileri büyüleyen ilginç araçları sergileyerek bilim ve teknik alanındaki başarısını ortaya koydu. Bu sebeple Emînülmülk, Adudüdevle ve Adudülmülk unvanlarını aldı. 1585'te malî konularda danışmanlık yapmak için Raja Todar Mal ile birlikte vezirlik makamına getirildi. Bu sırada bakır ve gümüş sikkelerin değerlerindeki çelişkileri tesbit edip yeni bir para birimi düzenledi. Mayıs 1589'da Ekber Şah'ın ordusunda Keşmir seferine katıldı. Ancak şehre girerken hastalandı ve Ağustos 1589'da Keşmir'de vefat etti. Önce Mîr Seyyid Ali Hemedânî'nin hankahına defnedildi; daha sonra Ekber Şah tarafından naaşı Keşmir'de Kûh-i Süleyman denilen yere nakledildi.

Mîr Fethullah Şîrâzî, Farsça eserleri Sanskritçe'ye, Sanskritçe eserleri Farsça'ya çevirerek Hint ve Fars kültürleri arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Sahip olduğu hünerler ve geniş bilgi birikimi sayesinde otomatik buğday değirmeni, çok namlulu top, tekerlekli araba, silâhları temizleyen makine ve "sâl-i ilâhî" adlı bir güneş takvimi icat etmiştir (Irfan Habib, XX/232-233 [1992], s. 9-11). Ancak günümüze ulaşmayan bu buluşları hakkında tarih ve biyografi kaynaklarından bilgi edinilmektedir. Fethullah Şîrâzî'nin birçok kitap yazmasına rağmen bazı kitaplara eklenen birkaç risâlesi hariç eserleri bugüne kadar gelmemiştir. Kaynaklarda ismi geçen eserleri şunlardır: *Risâle-i 'Acêbât-ı Keşmir* (Ebû'l-Fazl el-Allâmî tarafından yazılan *Ekbernâme*'ye eklenmiştir), *Târîh-i Elî* (Ekber Şah'ın çeşitli müelliflere yazdırdığı bu eserin Ekber Şah'ın ikinci yılındaki olaylarla ilgili bölümü Şîrâzî tarafından kaleme alınmıştır [Storey, I, 118]), *Hulâsatü'l-menhec* (Farsça Kur'an tefsiridir [Khuda Bakhsh Oriental Public Library, Patna, nr. 2057]), *Minhâcü's-şâ-*

dîkin (ayrıntılı bir tefsir çalışması olup ona aidiyeti şüphelidir), *Tekmile-i Hâşiye* (Celâleddin ed-Devvânî'nin Sa'deddin et-Teftâzânî'ye ait *Tehzîbü'l-mantık ve'l-kelem* adlı eserine yazdığı şerhin hâşiyesidir). Indian Office Library'de Şîrâzî'ye atfedilen *Hâşiye 'alâ Şerhi't-Tecrid* adlı bir eser bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Fazl el-Allâmî, *The Â'in-i Akbarî* (trc. H. Blochmann), Delhi 1989, I, 34, 208, 282, 284, 375; Abdülkâdir el-Bedâünî, *Muntakhabu't-tawârikh* (trc. W. H. Lowe), Delhi 1986, II, 286, 326, 328, 331, 354, 370, 372, 380, 381, 382; III, 216; Storey, *Persian Literature*, I, 118-119, 121; S. M. Ikram, *Muslim Civilization in India* (ed. A. T. Embree), New York 1969, s. 153-154; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetu'l-havâtır*, IV, 254-255; S. A. A. Rizvî, *Religious and Intellectual History of the Muslims in Akbar's Reign*, New Delhi 1975, s. 70, 173, 191-192, 220, 255; a.m.f., *A Socio-Intellectual History of the Isnâ 'Ashari Shi'is in India*, Canberra 1986, I, 222-227, 271-273; II, 196-211; Irfan Habib, "Akbar and Technology", *Social Scientist*, XX/232-233, New Delhi 1992, s. 9-11; Sharif Husain Qasemî, "Fath-Allah Şîrâzî", *Elr.*, IX, 421.

RIZA KURTULUŞ

ŞİRÂZÎ, Muhammed Hasan

(bk. HASAN eş-ŞİRÂZÎ).

ŞİRÂZÎ, Sadreddin

(bk. MOLLA SADRÂ).

ŞİRB

(الشرب)

Bir akar mâlikinin başkasına ait bir su kaynağından arazisini sulama amacıyla veya başka sebeplerle su alma hakkı (bk. İRTİFAK).

ŞİRBİNÎ,

Abdurrahman b. Muhammed

(عبدالرحمن بن محمد الشربيني)

Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed eş-Şîrbînî el-Mısırî (ö. 1908)

Ezher şeyhi.

Ezher'de öğrenim gördü ve Ahmed el-Mersafî, İbrâhim el-Bâcûrî, İbrâhim es-Sekkâ, Ekrem el-Efgânî gibi hocalardan ders aldı. Tahsilini tamamladıktan sonra Ezher'de müderrislik yaptı ve eski kaynaklar hakkındaki bilgisiyle tanındı. Kendisinin

den ders alanlar arasında Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, Muhammed İliş, Şernûbî, Abdülhay el-Kettânî, Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî gibi tanınmış âlimler bulunmaktadır. Şîrbînî, Mısır'da Batı tipi eğitimin giderek yaygınlık kazanmasıyla birlikte islahâya yönelik arayışların başladığı Ezher'de geleneksel yaklaşımı benimseyip Muhammed Abduh'un öncülüğünü yaptığı yenilikçi gruba muhalefet etti. Islah yanlısı Ali b. Muhammed el-Biblâvî'yi Ezher şeyhliğinden ve üç gün sonra Muhammed Abduh'u Ezher İdare Meclisi üyeliğinden alan Hidiv II. Abbas Hilmi, Şîrbînî'yi Ezher şeyhliğine getirdi (13 Muharrem 1323 / 20 Mart 1905). Şîrbînî, Ezher'in dinî ilimlerin öğretimi için kurulduğunu, modern bilimlere önem verilmesi halinde dinî ilimlerin ihmal edileceğini ileri sürüp islahın sadece öğrencilerin hayat şartlarının düzeltilmesiyle sınırlı tutulmasını istiyordu. Bu sebeple felsefe ve mantık derslerine son verdi. Muhammed Abduh, *Muqattam* gazetesinde yazdığı yazılarla onu eleştirdi. Hidivin beklentilerine cevap verme konusunda Şîrbînî de isteksiz davranınca 16 Zilhicce 1324'te (31 Ocak 1907) Ezher şeyhliği görevinden alındı ve yerine Hassûne en-Nevâvî ikinci defa şeyhliğe tayin edildi. Şîrbînî 23 Cemâziyelâhîr 1326'da (23 Temmuz 1908) vefat etti. Şâfiî mezhebine mensup olan Şîrbînî daha çok bu mezhebin fihhına dair şerh ve hâşiyeler üzerine yazdığı takrirlerle (ta'likat) tanınmıştır.

Eserleri. 1. *Takrîr 'alâ Hâşiyeti'l-Bennânî 'alâ Şerhi'l-Mahallî*. Celâleddin el-Mahallî'nin Tâceddin es-Sübki'ye ait fikh usulüne dair *Cem'u'l-cevâmî* adlı esere yazdığı şerh üzerine Abdurrahman b. Câdullah el-Bennânî tarafından kaleme alınan hâşiye yazılmış bir takrirdir (I-II, Kahire 1304, 1318; nşr. Muhammed Abdülkâdir Şâhîn, I-II, Beyrut 2005). 2. *Hâşiyetü'l-Güleri'l-behiyye*. Zekeriyâ el-Ensârî'nin İbnü'l-Verdî'ye ait Şâfiî fihhına dair *el-Behcetü'l-Verdiyye* adlı esere yazdığı şerhin hâşiyesidir. İbn Kâsım el-Abbâdî'nin aynı şerh için kaleme aldığı hâşiye ve yine Şîrbînî'nin bu hâşiye üzerine yazdığı takrirle birlikte basılmıştır (I-V, Kahire 1315, 1318; nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ, I-XI, Beyrut 1418/1997). 3. *Feyzü'l-fettâh 'alâ havâşî Şerhi Telhîşî'l-Miftâh*. Teftâzânî'nin *Telhîşü'l-Miftâh*'a yazdığı *el-Mu'avvel* adlı şerh üzerine Abdülhakîm es-Siyâlkûtî'nin kaleme aldığı hâşiyeye ilgili bir takrirdir (I-IV, Kahire 1323-1326, 1328, 1333, 1345). 4. *Takrîr 'alâ hâşiyeti'l-'Aftâr*. Celâleddin el-Mahallî'nin Tâceddin es-Sübki'ye ait *Cem'u'l-cevâmî*

adlı eserine yazdığı şerh ile bunun üzerine Hasan b. Muhammed el-Attâr'ın kaleme aldığı hâşiyenin ibarelerini açıklamaktadır (I-II, Kahire 1316, 1358). 5. *Takrîr 'alâ Hâşiyeti 'Abdilhakîm 'ale'l-Ûḩṩb 'ale's-Şemsiyye*. Seyyid Şerîf el-Cürċânî'nin Kutbüddin er-Râzî'ye ait *Şerhu's-Şemsiyye*'ye yazdığı hâşîye üzerine Siyâlkûtî'nin kaleme aldığı hâşiyenin ta'likatıdır (Kahire 1328). 6. *Takrîr 'alâ Şerhi'l-Ûḩṩb 'alâ Risâletü'l-'Aḩud fi'l-vaz'* (Dârü'l-kütübü'l-Mısıriyye, nr. 5201 h.). Şirbînî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Takrîr 'alâ Hâşiyeti 'Abdilhakîm 'ale'l-'Aḩâ'id*, *Takrîr 'ale'l-Üḩmûni*, *Takṩyidât 'alâ şerhi'l-Celâl el-Mahallî 'ale'l-Minhâci'l-fıḩhî*, *Takṩyidât 'alâ şerhi'l-Kaşṩallânî 'ale'l-Buḩârî*, *Hâşîye 'alâ Şaḩihî'l-Buḩârî*.

BİBLİYOGRAFYA :

Serkîs, *Mu'cem*, I, 486, 1003, 1110; Zekî M. Mücâhid, *el-A'lâmü's-şarḩiyye*, Kahire 1369/1950, II, 122-123; Fuâd Seyyid, *Fihrisü'l-maḩṩṩât*, Kahire 1380/1961, I, 175; Ahmed Şelebî – Ahmed el-Havfî, “et-Terbiye ve't-ta'lim”, *el-Ezher: Târîḩuh ve teṩavvürüh*, Kahire, ts., s. 259-261; M. Abdülaḩim Hüseyin, “Meşyeḩatü'l-Ezheri's-şerîf”, *el-Ezherü's-şerîf fi 'idihî'l-elfi*, Kahire, ts. (el-He'y'etü'l-Mısıriyyetü'l-âmmeli'l-kiṩâb), s. 252; Şüṩyüḩu'l-Ezher, Kahire, ts. (Vizâretü'l-i'lâm), s. 31; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-feḩâris*, I, 132, 376, 516; II, 663, 703, 933, 1066, 1103; Âyide İbrâhim Nusayr, *el-Kütübü'l-'Arabîyyetü'lletî nüṩret fi Mıṩr beyne 'âmey 1900-1925*, Kahire 1983, s. 14, 283, 386; M. Abdülmün'im Hafâci, *el-Ezher fi elf 'âm*, Beyrut 1408/1988, I, 252, 255; Ahmed Teymür, *A'yânü'l-karni'r-râbi' 'aṩer*, Süse 1988, s. 66-67; Muḩyiddin et-Tu'mî, *en-Nürü'l-ebher fi ṩabakâti ṩüyüḩi'l-Câmi'i'l-Ezher*, Beyrut 1412/1992, s. 72; Abdullah Muhammed el-Habeṩi, *Câmi'u's-ṩürüḩ ve'l-ḩavâṩi*, Ebüzabî 1425/2004, I, 552, 630; II, 766, 1118; Ali el-Alevî, “eṩ-Şirbînî, ‘Abdurrahmân b. Muḩammed”, *Mv.AU*, XIV, 305-306.

AHMET ÖZEL

ŞİRBİNİ, Hatib

(الخطيب الشربيني)

Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatib eṩ-Şirbînî el-Kâhîrî (ö. 977/1570)

Şâfiî fakihî, müfessir ve dil âlimi.

Mısır'ın Garbiye vilâyetine bağlı Şirbîn köyünde (günümüzde Dekahlîye vilâyetine bağlı bir kaza) doğdu. Hayatı hakkında temel kaynak durumundaki Şa'rânî ve Gazzî'nin eserlerinde (eṩ-ṩabakâtü's-ṩuġrâ, s. 112; *el-Kevâkibü's-sa'ire*, III, 79) doğum tarihi ve ailesi hakkında bilgi verilmez. Sonraki kaynaklarda babasının adı Muhammed (İbnü'l-İmâd, VIII, 384) ve Abdurrah-

man (İbnü'l-Gazzî, III, 161) şeklinde kaydedilmekle birlikte kendisi tefsirinin sonunda babasının adını Ahmed olarak vermektedir (es-Sirâcü'l-münîr, VIII, 481). 926'dan (1520) önceki bir tarihte tahsil için Kahire'ye gitti. Zekerîyyâ el-Ensârî, Şehâbeddin er-Remlî, Ahmed Amîre el-Burul-lusî, Nâsirüddin el-Lekânî, Muhammed b. Sâlim et-Tablâvî, Cemâleddin es-Sâfi, Nûreddin el-Mahallî, Bedreddin el-Meşhedî ve Muhammed b. Abdurrahman en-Nüseyfî gibi âlimlere öğrencilik yaptı. Özellikle fıkıh, Arap dili ve tefsir alanlarında kendini iyi yetiṩtirdi; fıkıhta daha çok Remlî'den yararlandı. Bütün hocalarından tadrîs ve fetva icâzeti alarak onların saġlığında ders ve fetvâ vermeye başladı. 959 (1552) yılı başları ve 961 (1553-54) başlarında Medine'ye gittiğini kaydeden Şirbînî muhtemelen her ikisinde de yıl boyunca orada kalıp hac sonrası Kahire'ye döndü. 962'de (1555) Bîmâristânü'l-Mansûrî Külliyesi'nde (el-Mâristânü'l-kebîr el-Mansûrî) tefsir hocasına tayin edildi. Öğrencileri arasında oġlu Zeynüddin Abdurrahman'ın yanı sıra Muhammed el-Kasrî, Zeynüddin Abdurrahman b. Yûsuf el-Buḩûtî ve Muhammed b. Yûsuf İbnü'l-Muammer el-Betâihî'nin adı anılır. Şirbînî 2 Şâban 977 (10 Ocak 1570) tarihinde Kahire'de vefat etti. Kabri Karâfetülmücâvirîn'dedir. Hatib lakabını el-Câmiu'l-Ezher'de hatiplik görevinde bulunmasından dolayı aldığı nakledilir (Büceyrimî, I, 11). Hocası Şehâbeddin er-Remlî'nin kendisinden hatip diye söz etmesi (Şa'rânî, eṩ-ṩabakâtü's-ṩuġrâ, s. 67), öğrencilik yıllarında da bu görevi üstlendiğini veya Kahire'ye gelmeden önce Şirbîn Camii'nde hatiplik yapmış olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim XIX. yüzyılda Şirbîn'de onun adıyla anılan bir cami bulunmaktaydı (Ali Paṩa Mübârek, XII, 338).

Şirbînî ilmî şahsiyeti kadar ibadet ve zühd hayatındaki titizliġi, güzel ahlâkı ve mütevazi kişiliġiyle dikkat çekmiştir. Yakın arkadaşı ve dostu Şa'rânî'nin verdiği bilgiye göre yöneticilerden ve kadılardan uzak durur, hatta çoġunu tanımaz ve resmî görevlere iltifat etmezdi. Şirbînî, özellikle el-Câmiu'l-Ezher başta olmak üzere Kahire medreselerinde fıkıh ve Arap dili sahasında ders kitabı olarak okutulan temel eserler üzerine yazdığı şerh ve hâşiyeleriyle tanınır. Şeyḩayn (Nevevî ve Râfiî) sonrası müteahhîrîn dönemi Şâfiî fıkıhının gelişmesinde Şirbînî'nin çalıṩmalarının önemli bir yeri vardır. Bilhassa Nevevî'nin *Minhâcü't-ṩâlibîn* adlı eserine yazdığı *Muġni'l-muḩṩâc*, İbn Hacer el-Hey-

temî ve Şemseddin er-Remlî'nin şerhlerinden sonra en çok tutulan şerh olup Osmanlı devri Şâfiî fakihlerince esas alınan temel kaynaklardandır. Müteahhîrîn devri Şâfiî fetva usulünde Şirbînî'nin *Muġni'l-muḩṩâc*'daki tercihlerinin, genellikle İbn Hacer el-Heytemî ve Şemseddin er-Remlî'nin *Minhâc* şerhleriyle Zekerîyyâ el-Ensârî'nin *Şerhu'l-Behce* ve *Şerhu'l-Menhac*'inden sonra geldiġi kabul edilir (Alevî b. Ahmed es-Sekkâf, s. 37; Kavâsimî, s. 414-415). Söz konusu eserler arasında bir tercih sıralaması olmadığı ve müftünün dilediğini fetvaya esas alabileceġi de söylenmiştir (Ahmed Meykarî, s. 628-629; M. İbrâhim Ahmed, s. 135-136). Dönemin önde gelen mutasavvıflarından Şa'rânî, Ezher ulemâsının ağır tenkitlerine mâruz kaldığında onu savunup destekleyenler arasında Şirbînî de bulunuyordu. Ancak Münâvî onun sûfilikle iliṩkileri hakkında olumlu şeyler söylemez.

Eserleri. A) Fıkıh. 1. Muġni'l-muḩṩâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc. Nevevî'nin *Minhâcü't-ṩâlibîn*'i üzerine yazılmış en önemli üç şerhten biri olan eser İbn Hacer el-Heytemî'nin *Tuḩfetü'l-muḩṩâc*'ından sonra, Şemseddin er-Remlî'nin *Nihâyetü'l-muḩṩâc*'ından önce 959-963 (1552-1556) yılları arasında kaleme alınmıştır. Şirbînî'nin daha önceki *Minhâc* şerhlerinden faydalanarak meydana getirdiġi, Bedreddin İbn Kâdî Şühbe'nin şerhiyle hocalarından Zekerîyyâ el-Ensârî'nin eserlerine (“şeyḩunâ” ifadesiyle) ve Şehâbeddin er-Remlî'nin görüşlerine (“şeyḩî” ifadesiyle) sık sık atıfta bulunduğu eser daha çok tutulan *Nihâyetü'l-muḩṩâc*'a kaynak teşkil etmiştir (Alevî b. Ahmed es-Sekkâf, s. 41; Ahmed Meykarî, s. 629, 653). Müellifin, büyük ölçüde Nevevî'nin tercihlerine baġlı kalarak bu görüşlerin delillerine iṩaret etmekle birlikte kendi tercihlerini de ortaya koyduğu, farklı mezhep görüşlerinin tartışmasına ve fazla ayrıntıya girmeden kaleme aldığı bu şerh birçok defa yayımlanmıştır (Bulak 1293; Kahire 1298, 1303, 1308, 1329, 1377/1958; nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Beyrut 1994, 2006; nşr. Muhammed Halîl Aytânî, Beyrut 1997, 2004; nşr. Muhammed Cemîl Attâr, Beyrut 2004, Cevbelî İbrâhim'in ta'likiyle birlikte). Eserin Soner Duman tarafından yapılan Türkçe tercümesi yayımlanmaya başlanmıştır (İstanbul 2009). 2. *el-İḩnâ' fi ḩallî elfâzi Ebî Şücâ' (Şerhu Ğâyeti'l-İḩtiṩâr)*. Ebü Şücâ' el-İsfahânî'nin *el-Muḩṩaşar*'ına yazılmış önemli şerhlerdendir. Şirbînî'nin Şâfiî fıkıhına dair diğer üç şerhinden sonra kale-